

СТРАХОВА КОМПАНІЯ – ОСНОВА ІНФРАСТРУКТУРИ
РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГAN INSURANCE COMPANY IS BASIS OF INFRASTRUCTURE
OF MARKET OF INSURANCE SERVICES

У статті розглянуто необхідність становлення ключового елемента ринку страхових послуг. Страхові компанії знаходяться в основі інфраструктури страхового ринку та суттєво відрізняються від інших сервісних компаній своїм зовнішнім середовищем, із яким вони співпрацюють і ведуть діяльність. Становлення професійних страхових компаній на ринку Східної Європи розпочалося ще в Російській та Австро-Угорській імперіях та заклало сучасні принципи їх діяльності.

Ключові слова: Страхові компанії, інфраструктура, страхові послуги, страховий ринок, страховий захист, попит.

В статье рассмотрена необходимость становления ключевого элемента рынка страховых услуг. Страховые компании находятся в основе инфраструктуры страхового рынка, и существенно отличаются от других сервисных компаний своей внешней средой, с которой они сотрудничают и ведут деятельность. Становление про-

фессиональных страховых компании на рынке Восточной Европы началось еще в Русской и Австро-венгерской империях и заложило современные принципы их деятельности.

Ключевые слова: страховые компании, инфраструктура, страховые услуги, страховый рынок, страховая защита, спрос.

The necessity of becoming of key element of market of insurance services is considered in the article. Insurance companies are in basis of infrastructure of insurance market, and substantially differ from other service companies the environment with that they cooperate and conduct activity. Becoming professional insurance companies at the market of Eastern Europe began as early as Russian and Austro-Hungarian empires and pawned modern principles of their activity.

Key words: insurance companies, infrastructure, insurance services, insurance market, insurance protection, demand.

УДК 368.032.1

Клапків Ю.М.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
імені С.І. Юрія
Тернопільський національний
економічний університет

Постановка проблеми. Первинні форми страхування у світі базувалися не на прибутковій діяльності та не були бізнесом. Страхування реалізувалося через товариства часто поєднані родинним зв'язками, що активізувалися у разі нещасних випадків чи збитків обумовлених стихійним лихом у когось із її членів. Збільшення і сегментація спільнот у поєднанні зі зростанням продуктивності праці, збільшили незалежність кожного суб'єкта та переклало наслідки ризиків на їх власну долю.

З'явилися зовнішні компенсаційні рішення, (наприклад, братерства, товариства, каси). Починаючи з XIX століття все більше і більше людей покриває власні постійні витрати доходами від праці за наймом. У процесі формування сучасного суспільства залежність від родинних зв'язків зменшується, але не зникає необхідність підтримки у надзвичайних випадках. Функції братств чи кас взаємодопомоги переформатувалися у неприбуткові страхові товариства. Такі організації публічного управління називали інститутами від (від лат. *Instituere* – інститут).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам діяльності страхових компаній присвячені праці А. Архіпова, А. Баранова, О. Баранової, Д. Бланда, В. Базилевича, О. Барановського, А. Василенко, О. Гаманкової, Т. Гарматій, О. Залєтова, В. Леня, О. Мурашко, С. Навроць-

кого, Н. Нагайчук, Н. Ткаченко, С. Приходька, А. Супруна, А. Шолойко та ін.

Віддаючи належне доробку учених у цій сфері, слід зауважити, що роль та значення страхової компанії в сучасних умовах ринкової економіки та специфіки надання страхового захисту вимагає подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення страхової компанії, як основи інфраструктури ринку страхових послуг. Специфіки формування страхової компанії із функціонуючого на інших основах страхового захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У початковий період товарно-грошової економіки домашні господарства почали відділяти чистий фінансовий прибуток. Відокремлення витрат на виробництво від домашнього вжитку, дозволило контролювати прибутковість. Так виникло ринкове підприємство, орієнтоване на прибуток – компанія. Прибуткова сутність залишалася незмінною впродовж віків, хоча змінюються організаційні та правові форми (одноосібні, сімейні, компанії, мануфактури тощо). З XVII століття на цій основі розвивалися підприємницькі форми задоволення потреби у захисті від наслідків нещасливих випадків – страхові компанії.

Обидві ці форми страховиків товариства і компанії – підпорядковувалися тим самим умовам ринку (що пояснює їх схожість), але в процесі їх

створення та діяльності виокремлюються відмінні економічні цілі – наданням допомоги (товариства) та отримання доходу (компанії).

У процесі подальшого розвитку страхової справи А. Сміт [1] звернув увагу на ефективність як засіб зниження витрат. Подібний підхід називається виробничо орієнтованим підприємництвом, ця філософія також стосується страхової справи. Автоматизація та ефективність, концепція економії на масштабах та масове виробництво призвели до швидкого насичення ринків і постійних проблем з продажами.

Відповідно основним завданням страхової компанії стали продажі страхових послуг. З середини ХХ століття способом забезпечення продажів стало формування цінності для клієнта, тобто поєднання всіх елементів, що спонукають до придбання даної послуги. У сучасній економіці залишається важливим в аспекті ефективності діяльності компанії здатність створення цінності для клієнта.

Можемо погодитися із твердженням М. Хаммера [2, 79] вартістю для клієнта є «вирішення проблем клієнта». Адже не лише фізична одиниця, річ, а все, що має реальний вплив причини придбання, такі, як доставка чи сервіс, почуття безпеки чи соціального статусу. Це ті цінності, які підприємець перетворює на пропозицію, що приваблює клієнта.

На теренах східної Європи розвиток страхових інституцій мав місце задовго до виокремлення сучасних незалежних держав. Першою інституцією, яка фактично використала елемент страхування була, на нашу думку, Київська Русь. Яка на нормативному рівні використала принцип відшкодування за збиток, завданий третіми особами (невстановленими) на мешканців даного регіону, де власне і мав місце збиток, ще в XI столітті. Що було закріплено в Руській правді [3, с. 20-22].

У подальшому саме потреба в страховому захисті спонукала до створення страхових компаній. Адже за їх відсутності промисловці та купці з метою стабілізації власних фінансових результатів використовували іноземні страхові інституції. Подібна практика звичайно не могла бути вигідна державі – Російській імперії чи навіть окремим регіонам в Австро-угорській імперії.

У Російській Імперії відтік золота припинила Катерина II маніфестом від 28 червня 1786 р., яким було заборонено страхувати майно в іноземних страховиків. У маніфесті задекларовано: «Запрещаем всякому в чужие государства дома или фабрики здешние отдавать на страх и тем выводить деньги во вред и убыток государственной» [4, 25]. Адже, як пояснювалося в Указі: «у такий спосіб вивозяться гроші, що є збитком для держави». В якості першої страхової інституції була створена «страхова операція»

земельного банку, проте, вона діяла лише у великих містах, а страхувалися тільки споруди, що приймалися банками, як застава при наданні кредиту, фактично – це одна з перших форм іпотечного страхування. З цією ж метою при банку було відкрито Страхову експедицію – першу страхову організацію Росії [5, с. 205]. Звичайно, експедиція, створена при банку з метою наповнення бюджету, аж ніяк не дбала про задоволення попиту на страхові послуги через забезпечення відповідного як за покриттям, так і за ціною страхового захисту. Що призвело до закриття Державної страхової експедиції у 1822 році.

Аналогічну долю мала і відкрита у 1796 році страхова контора при Асагнаційному банку, що служила для страхування товарів до 1805 року.

На терені Австро-Угорщини канцелярія Королівства Галичини та Володимирії (Лодомерії) 25 січня 1801 року репрезентувала Уряду Імперії проект, відповідно до якого пропонувалося створити в Галичині перші страхові компанії, що б реалізували страхові послуги добровільного характеру мешканцями даного регіону [6, с. 265]. Саме з даного часового періоду починаються домінування професійних страхових інституцій на страховому ринку Східної Європи.

Упродовж більш, ніж двохсот років, ринок страхових послуг модифікувався та змінювався від соціальних, економічних та політичних тенденцій, але основи залишаються ідентичними. Попит на страховий захист в Україні значною мірою формується під впливом поведінкових факторів, а також традицій і культури [7].

Інфраструктурну домінантність страхової компанії на ринку страхових послуг та успішність реалізації проекту підтверджує теза Я. Хонігсмана, адже «у 20 – 30-ті рр. ХІХ ст., у Західній Україні діяло більше 20-ти страхових компаній» [8].

У Петербурзі в 1822 році п'ять страхових домів на чолі із бароном Л.І.Штігліцем спробували створити першу комерційну страхову компанію в Російській імперії. Нажаль, дана ініціатива не завершилася успіхом, що було обумовлено відмовою частини засновників від участі в проекті. Фактично лише в 1827 році Указом Миколи I було засноване Першу страхове товариство захисту від пожеж. Дане страхова компанія проіснувала 90 років, її діяльність не лише зробила значний внесок у страхову справу, але і репрезентувала стабільність страхової компанії діючої на комерційній основі.

Підтвердження стійкості та стабільності страхової компанії, як ключової інституції ринку страхових послуг є і діяльність «Другого російського товариства страхування від пожеж», яке проіснувало до 1918 року, та плеяди пізніше створених компаній: «Саламандри», «акціонерного страхового товариства Русское», «Комерційного акціо-

нерного страхового товариства», «Варшавського акціонерного страхового товариства», «Русского Ллойда», «Якорь», «Волга», «Жизнь» [3, с. 45]. Фактично діяльність даних компаній припинив лише розвал імперій та монополізація страхової справи у новоствореній Радянській Росії.

У той же час поділ Австро-угорської імперії дозволив страховим компаніям, що діяли на її території продовжити діяльність – та продемонструвати, фінансову стійкість страхових інституцій, що переважала навіть витривалість держав.

Перший проект страхової компанії публічно-правового характеру, побудованого на системі премій, розробив у 1798 році спеціаліст зі страхування Францішек Вратіслава. Проте, цей проект дещо випередив свій час та не був упроваджений у життя, оскільки з одного боку уряд остерігався неприхильного сприйняття населенням страхових платежів як нового податку, а з другого боку панщизнянні селяни ще не відчували економічної потреби у страхуванні, оскільки знаходилися у залежності і під «опікою» своїх феодалів [9, с. 20]. Лише необхідність у страховому захисті власного майна, життя чи інтересу спонукає створення попиту на страхові послуги.

Сферою вільної підприємницької діяльності у цісарському Декреті виданому 4 вересня 1819 року було визнано страхування. Це спонукало розвиток комерційного страхування поряд із страхуванням, заснованим на взаємності. Декрет 1819 року у 1821 році був доповнений декретом організаційно – регульовального змісту, хоч у цей період на території Імперії вже діяло кілька «самовільно» організованих страхових компаній: з 1807 року в Комарно на Дунаї, а з 1811 року у Лінці. Виходячи із даних норм, першою страховою компанією Австрійській Імперії можна вважати акціонерне товариство «Асієнда» (Azienda Assicuratiae), яке розпочало свою діяльність у 1824 році і головним чином опиралося на морське страхування. У тому ж 1824 було засновано «Перше австрійське товариство страхування від вогню», а у 1825 році – його безпосередні конкуренти «Віденське товариство взаємного страхування від вогню» у Відні, а згодом у 1827 році в Празі.

Додаткову увагу до заснування страхових компаній привернув закон 1889 року про обов'язкове страхування церковних споруд (храмів та плебаній), а також шкільних будинків [10]. Адже він спонукав до акумулювання значних фінансових ресурсів у страховій справі через необхідність страхового покриття щодо значного за вартістю майна, якого лише на території Галичини і Буковини налічувалось тисяч, зокрема, парафій та початкових шкіл.

Оперування значним страховим портфелем високої вартості спонукало та обґрунтовувало можливість відкриття страхових компаній як інсти-

туцій, що б професійно акумулювали значні ризики та страхові резерви.

Водночас навіть на значні фінансові ретроспективи страхових компаній того часу, засновники виявляли неабияку обережність, навіть при виборі назви. Відкинувши «Русь» з патріотичних міркувань, адже у випадку фінансового краху страхової компанії, що теж не виключається у фінансовий сфері. Вислів «Русь збанкрутувала!» був політично небажаний і навіть небезпечний, бо у цьому виразі крах страхового товариства асоціювався б із національно-визвольним рухом населення Русі-України і негативно б відбився на формуванні національної самоповаги.

Повністю підтверджує дану тезу банкрутство іншої фінансової інституції незалежної України, а саме банківської установи «Україна». Адже така інформація про це сприймається, як оцінка фінансового стану держави Україна [11].

Зважаючи на виваженість підходу до заснування і діяльності страхових компаній, частина заснованих у східній Європі в той час компаній діє і досі. У тому числі і в Україні у якості дочірніх компаній інституцій із понад двохсотлітньою історією із Європейських країн.

Формування сучасного ринку страхових послуг України можна спостерігати упродовж майже трьох останніх десятиліть, де фінансові послуги надають комерційні страхові компанії. Приватизація, відкриття ринку, безперервні процеси, пов'язані із євроінтеграцією надали старту його розвитку. Ретроспективи пенсійної реформи роблять страховий сектор одним з найбільш перспективних секторів вітчизняної економіки, хоч власне її стан безпосередньо визначає на синусоїдальний розвиток ринку. Інституціями, метою діяльності яких є об'єднання та групування масиву індивідуальних ризиків у цілях перерозподілу витрат, у разі їх настання у окремих учасників на всю групу.

Таким чином, страхові компанії стають як домінанта інфраструктури страхового ринку та суттєво відрізняються від інших сервісних компаній своїм зовнішнім середовищем, із яким вони співпрацюють і ведуть діяльність. Виходячи із цього, можна зробити висновок, що саме ефективне функціонування страхової компанії є однією із основ функціонування ринку страхових послуг. Репрезентація інституцій, із якими страхова компанія має справу, дозволяє досягнути, різноманіття її діяльності. Відносини страхової компанії з навколишнім середовищем репрезентує рис. 1.

Основними інституціями, що взаємодіють із страховою компанією, є перестраховки (перестрахові компанії або інші страхові компанії), актуарії, андерайтери, сюрвеєри та власне клієнти, які безпосередньо впливають на розвиток компанії. Суб'єктами, що впливають на підвищення попиту

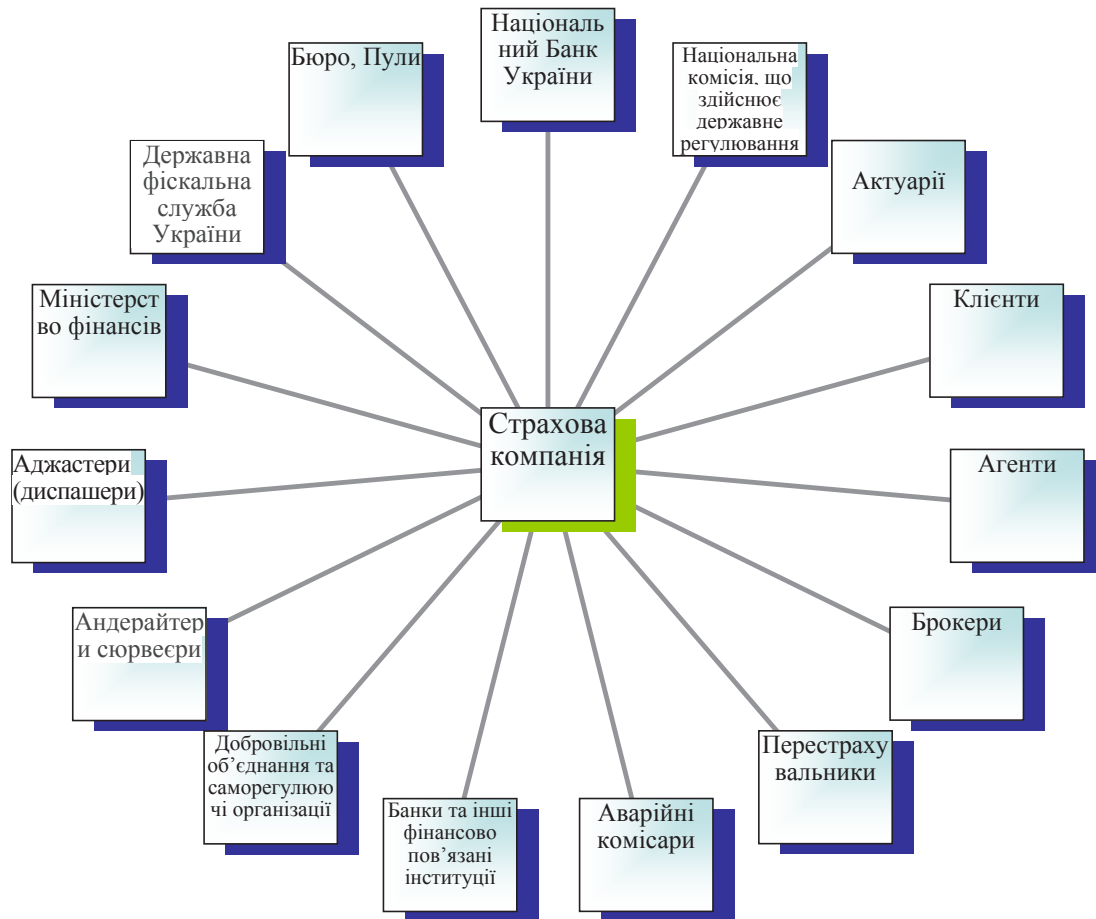

Рис. 1. Зовнішнє середовище страхової компанії

на страхові послуги виступають – страхові агенти та брокери. При ліквідації збитків залучаються уповноважені аварійні комісари, аджастери, диспашери.

Інституціями, що репрезентують страхові компанії є Моторне (транспортне) страхове бюро України, Аграрний страховий пул, Ядерний страховий пул – участь в них носить характер обов'язків у разі надання окремих видів страхових послуг.

Більш неформальними репрезентантами страхових компаній є добровільні об'єднання та саморегулюючі організації страховиків, на даний момент в Україні діють: Ліга страхових організацій України, Асоціація «Страховий бізнес» та Українська федерація страхування.

Важливу роль щодо ринку страхових послуг відіграє держава в тому числі через визначення загальних принципів функціонування ринку та контроль процесів, що мають місце на ринку страхових послуг, наприклад, видачею дозволів на страхову діяльність, ліцензуванням окремих видів страхової діяльності чи визначенням принципів використання страхового захисту. Держава захищає стабільність страхових компа-

ній уразі виникнення кризових явищ або загрози реальності страхового захисту, а також захищає інтереси споживачів страхових послуг. Реалізується це через безпосереднє регулювання Національною комісією та опосередковане через Державною фіскальною службою України, Національним Банком України, Міністерством фінансів та іншими державними органами, що стимулюють страховий захист чи визначають окремі аспекти діяльності інституцій на ринку страхових послуг.

Розвиток ринку страхових послуг України є надзвичайно багатограним та починається задовго до здобуття незалежності через призму суспільно – господарської діяльності саме страхових товариств.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на території східної Європи діяльність страхових компаній була обумовлена попитом зі сторони торговців та підприємців, а також бажанням Уряду Російської імперії та Австро-Угорщини до акумулювання значних фінансових ресурсів – страхових резервів. Що дозволило підтвердити тезу про недопустимість концентрації пріоритетів

у страховій справі лише на отриманні прибутку. Діяльність та закриття Державної страхової експедиції у 1822 році довела, що вирішення проблем клієнта лежить в основі попиту на страхові послуги.

Водночас саме ефективна діяльність упродовж декількох століть страхових компаній, що залишилися поза межами Радянської Росії, дозволяє основою інфраструктури ринку страхових послуг уважати акціонерні страхові товариства та товариства взаємного страхування. Тобто інституції, метою діяльності яких є об'єднання та групування масивів індивідуальних ризиків у цілях перерозподілу витрат, у разі їх реалізації у окремих учасників на всю групу.

Таким чином, страхові компанії знаходяться в основі інфраструктури страхового ринку та суттєво відрізняються від інших сервісних компаній своїм зовнішнім середовищем, із яким вони співпрацюють і ведуть діяльність, взаємовідносинами із державою, обумовленими соціально-економічною функцією страхування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сміт, А. Добробут націй [Текст] : дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт ; пер. с англ. – К. : «Port – Royal», 2001. – 590 с.
2. Hammer M., Reinżynieria i jej następstwa, PWN, Warszawa 1999, s. 79.

3. Ермасов, С. В. Страхование / С. В. Ермасов, Н. Б. Ермасова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2012. – 748 с.

4. Журавин С. Краткий курс истории страхования / С. Г. Журавин. – М.: Анкил, 2005. – 112 с.

5. Клапків Ю. Исторична ретроспектива процесів консолідації банківського та страхового бізнесу // Юрій Клапків / Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Випуск 77. – Частина 1. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2008. – С. 201-210.

6. Zieliński A. Romantyczne wędrówki po Galicji // A. Zieliński / Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław. 1887.

7. Klapkiv L. Rynek ubezpieczeń na Ukrainie: główne problemy i czynniki determinujące jego rozwój // Lyubov Klapkiv, Jurij Klapkiv/ Rozprawy Ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych № 2(24). – 2017. – s. 50-64.

8. Хонігсман Я. С. Цього не можна забути / Я. С. Хонігсман. – Львів: Каменяр, 1964. – 125 с.

9. Клапків М. С. Витоки національного страхового ринку України: Монографія / М. С. Клапків, Ю. М. Клапків. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 275 с.

10. Brzostek Marian. O tych, którzy tworzyli fundamenty ubezpieczeń na ziemiach polskich // Wiadomości Ubezpieczeniowe. – 1988. – № 7, 8. – С. 47.

11. Гриневич А. Банкротство «Украины». Как сохранить кавычки // Александр Гриневич / Фондовый рынок. – 2001. – № 27. – С. 22.